

ДО ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Бірюков І.А., кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

Спадкове право України як інститут цивільного законодавства поділяється на дві частини (підінститути) - спадкування за заповітом і спадкування за законом. Але є підстави стверджувати, що загальним видом спадкування є спадкування за законом, а спадкування за заповітом є спеціальним видом спадкування. Дозволивши фізичній особі складати заповіт, законодавець, при цьому, зобов'язав її дотримуватись норм діючого законодавства, обмежуючи тим самим її волю при вирішенні питань, пов'язаних з визначенням осіб, до яких можуть перейти належні йому майнові та деякі немайнові права у випадку своєї смерті.

Тому, спадкування за заповітом в об'єктивному розумінні можна визначити як складову частину цивільно-правового інституту «спадкове право», норми якої регулюють відносини, що виникають у разі укладання фізичною особою належним чином оформленого правочину щодо зміни встановленого законом порядку переходу до інших осіб належного їй майна або вирішення долі інших належних їй благ у випадку своєї смерті.

Але незважаючи на обмеження прав фізичної особи при укладанні нею заповіту, закон надає їй широкі можливості при вирішенні питань наступного правонаступництва. Іншими словами, у неї є широкі можливості щодо вибору майбутніх спадкоємців, визначення майна, яке буде складати спадщину тощо. Саме за допомогою заповіту фізична особа може вирішувати питання майбутнього переходу її майна до інших осіб, втілюючи таким чином в життя своє суб'єктивне право власника.

Заповіт - це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК). Скласти заповіт - означає визначити осіб, які можуть стати правонаступниками заповідача у разі його смерті. Таке визначення є нічим іншим як волевиявлення. А волевиявлення - це дія. В основі заповіту лежить дія, яка може бути представлена однією або кількома особами. Прикладом укладання заповіту кількома особами є заповіт подружжя. Незалежно від того скільки осіб беруть участь в укладанні заповіту він є одностороннім правочиним, хоча сам по собі передбачених наслідків не породжує.

Він виступає лише первинним фактом, який у сполученні з іншими юридичними фактами - відкриття спадщини і згодою спадкоємців прийняти її, приводить до виникнення правовідношення: спадкоємці за заповітом закликаються до спадщини.

В літературі робиться висновок, що заповіт є строковим правочином, оскільки смерть заповідача є неминучою і законом встановлюється строк для прийняття спадщини [1, 573]. Оцінюючи даний висновок, бажано звернути увагу на наступне. Враховуючи, що правочин може бути лише правомірною дією, спрямованою на досягнення певного ефекту, то є очевидним, що заповіт спрямовується не на настання смерті заповідача. Заповідач не сумнівається в тому, що помре. Складаючи заповіт, він ставить перед собою мету - визначити осіб, яким перейде визначене ним майно після його смерті.

Незважаючи на особливості заповіту як правочину, на нього розповсюджується загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (ст. 203 ЦК).

Однією з таких вимог є вимога про те, що фізична особа, яка вчиняє правочин повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності, іншими словами, мати повну цивільну дієздатність. На нашу думку, укласти правочин мають право не тільки повнолітні особи, а й ті кому хоч і не виповнилося 18 років, але їм була надана повна цивільна дієздатність.

Свої особливості має посвідчення секретних заповітів. Найбільш істотною особливістю є та, що нотаріус посвідчує секретний заповіт без озайомлення з його змістом. При тому, нотаріус повинен роз'яснити заповідачу, що текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечностей після відкриття спадщини.

Посвідчуючи таким чином секретний заповіт, нотаріус діє всупереч вимог ст. 47 Закону України «Про нотаріат», згідно якої для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства, або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати, а також документи написані олівцем. Звичайно, зазначені недоліки можуть бути притаманні секретному заповіту, вкладеному в конверт заповідачем, а роз'яснення нотаріуса про дотримання вимог щодо тексту заповіту можуть бути і несприйнятні заповідачем.

Насправді в Україні як і в деяких інших країнах, нотаріус не посвідчує секретний заповіт, а посвідчує лише підпис особи на конверті, зі слів якої можна уявити, що там знаходиться заповіт. Це дає підстави погодитись з висновком Ю. О. Заїки про те, що секретний заповіт укладається у простій письмовій формі, оскільки заповідач сам його складає і особисто підписує. Таким чином законодавець фактично легалізує просту письмову форму заповіту.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право. Учебник. Т.3 / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. - М.: ПБОЮЛ «Л. В. Ротников». - С. 573